

**ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИ
ТАҲЛИЛИ**

UZBEK LAW REVIEW

**ОБЗОР ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
УЗБЕКИСТАНА**

**ИЛМИИ
ТАҲЛИЛИЙ
ЖУРНАЛ**

**SCIENTIFIC
ANALYTICAL
JOURNAL**

**НАУЧНО
АНАЛИТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ**

2020

№4

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

БОШ МУҲАРРИР:

Гулямов Саид Саидахарович - юридик
фанлари доктори, профессор.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ АЪЗОЛАРИ:

Рустам бе ков Ислам бе к Рустам бе кович - ю.ф.д., профессор.

Оқюлов Омонбой - ю.ф.д., профессор.

Эргашев Восит Ёқубович - ю.ф.н., профессор.

Мах камов Отабек Мухтарович - ю.ф.д.

Суюнова Дилбар Жолдасбаевна - ю.ф.д., доц.

Адилходжаева Сурайё Махкамовна - ю.ф.д., профессор.

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна - ю.ф.д., профессор.

Рахимов Фахри Хайдарович - ю.ф.д., профессор.

Самарходжаев Ботир Билялович - ю.ф.д., профессор.

Тошев Бобокул Норқобилевич - ю.ф.д., профессор.

Мухамеджанов Омон Зокирович - ю.ф.д., профессор.

Нарзиев Отабек Саъдиевич - ю.ф.н., доц.

Хужаев Шохжахон Акмалжон ўғли - юридик
фанлар бўйича фалсафа доктори.

Маълумот олиш учун куйидагиларга мурожаат этиш
сўралади:

**Гулямов Саид Саидахарович,
Рустам бе ков Исламбек Рустамбекович**
ТДЮУ, Халқаро хусусий ҳуқуқ кафедраси,
Ўзбекистон Республикаси, Тошкент ш., 100047,
Сайилгоҳ кўчаси, 35. Тел: 233-66-36

"Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили"нинг электрон
нужаси Интернетдаги www.library-tsul.uz ёки
www.lawreview.uz сайтида жойлаштирилган.

**Журнал 2013 йилдан Ўзбекистон Республикаси
Базирлар Маҳкамасининг Олий Аттестация
комиссияси журналлари рўйхатида киритилган.**

Ушбу журналда баён этилган натижалар, хулосалар,
талқинлар уларнинг муаллифларига тегишли бўлиб,
Ўзбекистон Республикаси ёки Тошкент давлат юридик
университети сиёсати ёки фикрини акс эттирмайди.
2021 йилда нашр этилди.

Муаллифлик ҳуқуқлари Тошкент давлат юридик
университетига тегишли. Барча ҳуқуқлар ҳимояланган.
Журнал материалларидан фойдаланиш, тарқатиш ва
кўпайтириш Тошкент давлат юридик университети рухсати
билан амалга оширилади. Ушбу масалалар бўйича Тошкент
давлат юридик университетига мурожаат этилади.
Ўзбекистон Республикаси, Тошкент ш., 100047, Сайилгоҳ
кўчаси, 35.

ISSN 2181-8118

Масъул котиб: **И. Рустам бе ко в**
Нашриёт муҳаррири: **Н. Ниязова**
Техник муҳаррир: **Д. Козимов**
Лицензия № 02-0074

Босишга рухсат этилди - 05.03.2021

Нашриёт ҳисоб табоғи - 5

«IMPRESS MEDIA» босмаҳонасида босилди
Адади -100 нуска.

**ИЛМИЙ-ТАҲЛИЛИЙ
ЖУРНАЛ**

4/2020

МУНДАРИЖА

ДАВЛАТ ҲУҚУҚИ ВА БОШҚАРУВИ

А. Исабаев Мурожаатларни кўриб чиқишда давлат органлари мансабдор шахслар маъсулиятини ошириш ва ҳамкорлик масалалари.....	5
Б.Норматов Солиқ солиш назариясининг юридик табиати.....	12
Б.Қосимов Суд ҳокимияти мустақиллигига нисбатан тўсиқлар: Ўзбекистон ва Америка Қўшма Штатлари тажрибасининг қиёсий таҳлили.....	17
Д.Умаров Тартибга солиш таъсирини баҳолашнинг механизми, моҳияти ва тартиб- таомиллари.....	23
В. Колесник Россияда регулятив таъсирни баҳолаш: федерация даражасида амалга ошириш тажрибаси.....	26

ФУҚАРОЛИКҲУҚУҚИ ВА ПРОЦЕССИ

С. Гулямов, И.Рустамбеков «Кибер-ҳуқуқ» - янги комплекс ҳуқуқ соҳаси сифатида.....	28
Г.Узакова Аҳоли пункти ерларининг юридик тавсифи.....	34
М.Болтаев Суғурта ҳодисасининг тиббий суғуртага оид шартномавий муносабатларда тугган ўрни.....	37
Н.Аплаёрова Электрон ҳужжат ал машину вини қўллаган ҳолда электрон шаклда масофавий иш тўғрисида меҳнат шартномасини тузиш.....	41
Д.Нурумов Айрим хоржий мамлакатларда адвокатнинг тадбиркорлик субъектларига юридик ёрдам кўрсатишнинг ташкилий-ҳуқуқий механизми.....	45
Х. Абдуллаев Ўзбекистон Республикасида аудитори к фаолиятининг турлари.....	48
Э.Инамджанов Рақамли иқтисодиётнинг ҳуқуқий табиати.....	52
К. Батирова Компанияларни оммавий ва нооммавий акциядорлик жамиятларига бўлишнинг аҳамияти.....	55
Ш.Нуралиева Социал инвестиция фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишнинг қиёсий ҳуқуқий тавсифи.....	57

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ ВА ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ

Д.Суюнова Жиноят иши бўйича дастлабки эшитиш институтининг ўзига хос хусусиятлари.....	60
Ш.Ғофуров Ғараз мақсадларда зўрлик ишлатиб жиноят содир этган ёшлар тоифалари ва улар билан амалга ошириладиган профилактик чора-тадбирлар.....	62
М.Хайитов Жиноят ишини юритишга масъул бўлган субъектларнинг профилактик фаолиятини самарали ташкил қилишнинг айрим масалалари.....	64
М.Расулов Банк соҳасида коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирларини мустаҳкамлашнинг амалий жиҳатлари.....	67
З.Иброҳимова Европа давлатлари қонунчилигида оила ва оилавий муносабатларга қарши жиноятлар учун жиноий жавобгарлик масалалари.....	71
О.Саидов Маҳкумларни жазо ўташ учун фуқароси бўлган давлатга топшириш тушунчаси ва аҳамияти.....	74

ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАР

Г.Юлдашева Ўзбекистон Республикаси консуллик муассасалари институтининг тузилиши.....	78
С.Зайниева, С.Одилова Эркин иқтисодий зоналарда инвестиция фаолият ва у ни халқаро ва миллий- ҳуқуқий тартибга солиш.....	82
С.Тулкинов, И.Хамраев Судлар томен ид ан халқаро ҳуқуқ нормалари ва тамойилларини қўллашнинг айрим масалалари.....	85
Ш. Ахунов Халқаро инвестиция низоларни арбитражда кўриб чиқилишининг ҳуқуқий масалалари.....	87
Ш.Жолдасова Чет эл ҳуқуқи нормалари ва чет ҳуқуқига ҳавола қилиш тушунчаси ва моҳияти.....	89
М.Махамадхўжаева Фуқаролик ҳуқуқида в и рту ал мулкнинг ҳуқуқий хусусиятлари ни аниқлашнинг баъзи масалалари.....	92
А.Сайдахмедов Ўзбекистон Республикасининг Медиация тўғрисидаги Сингапур конвенциясида иштирок эти шита доир айрим мулоҳазалар.....	94
Д.Имамалиева Жаҳон савдо ташкилоти сиёсатининг долзарб муаммолари: низоларни ҳал қилиш механизмининг ислоҳ қилиш.....	97
Э.Ахунджанов Халқаро хусусий ҳуқуқда юридик шахснинг шахсий қонуни (қайта ташкил қилиш ва ту гати ш муносабатларида).....	100

EDITORIAL BOARD

GENERAL MANAGER:

Dr. Gulyamov Said - Professor, Doctor of Sciences in Law.

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD:

Dr. Islambek Rustambekov - professor, doctor of sciences in Law.

Dr. O mon boy Okyulov - professor, doctor of sciences in Law.

Dr. Vosit Ergashev - professor, candidate of sciences in law

Dr. Otabek Makhkamov - doctor of sciences in Law.

Dr. Dilbar Suyunova - doctor of sciences in Law, associate professor.

Dr. Surayo Adilkhodjaeva - professor, doctor of sciences in Law.

Dr. Mavlyuda Akhmedshaeva - professor, doctor of sciences in Law.

Dr. Fakhri Rakhimov - professor, doctor of sciences in Law.

Dr. Botir Samarkhodjaev - professor, doctor of sciences in Law.

Dr. Toshev Bobokul - professor, doctor of sciences in Law.

Dr. Omon Mukhamedjanov - professor, doctor of sciences in Law.

Dr. Otabek Narziev - Doctor of Philosophy in Law

Dr. Shohjahon Hujaev - Doctor of Philosophy in Law

For further information please contact:

Prof. Dr. Said Gulyamov,

Prof. Dr. Islambek Rustambekov

35, Sayilgoh Street, Tashkent,

TSUL, Department of "Private International Law",
100047, Uzbekistan. Tel.: 233-66-36

Electronic copy of "Uzbek Law Review" journal can be found at www.library-tsul.uz or www.lawreview.uz

The journal was registered in the list of the High Attestation Commission of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan in 2013.

The findings, conclusions and interpretations expressed in the journal are those of the authors alone and can in no way be taken to reflect the views of the Republic of Uzbekistan or the Tashkent State University of Law.

Published in 2021.

Copyright by Tashkent State University of Law. All rights reserved. Enquiries concerning reproduction should be addressed to Tashkent State University of Law, 100047, 35, Sayilgoh Street, Tashkent, Uzbekistan.

ISSN 2181-8118

General Secretary: **I.Rustambekov**

Publishing editor: **N.Niyazova**

Technical editor: **D.Kozimov**

License No. 02-0074

Authorized to issue - 05.03.2021

Bulk-5

Printed in «IMPRESS MEDIA» Printhouse

Number of copies - 100

SCIENTIFIC-ANALYTICAL JOURNAL

CONTENTS

STATE LAW AND MANAGEMENT

A.Isabayev Issues of Responsibility and Cooperation of Public Authorities, Officials when Considering Citizens' Appeals.....	5
B.Normatov The Legal Nature of Tax Theory.....	12
B.Kosimov Barriers to Judicial Independence: a Comparative Analysis of Uzbekistan and U.S. Practice.....	17
D.Umarov Essence, Procedures and Mechanism of the Regulatory Impact Assessment.....	23
V.Kolesnik Regulatory Impact Assessment in Russia: Experience of Implementation at the Federal Level.....	26

CIVIL LAW AND CIVIL PROCESS

S.Gulyamov, I.Rustambekov "Cyber Law" as a New Complex Area of Law.....	28
G.Uzakova The Legal Nature of the Lands of Settlements.....	34
M. Boltayev Role of the Insured Event in the Contractual Relationship on Health Insurance.....	37
N. Allayarova Conclusion of an Employment Contract for Remote Work in Electronic Form with the Use of Electronic Document Exchange.....	41
D. Nurumov Organizational and Legal Mechanism of Providing Legal Assistance by a Lawyer to Business Entities in Some Foreign Countries.....	45
H. Abdullayev The Types of Auditing Activities in the Republic of Uzbekistan.....	48
E.Inamdjanova The Legal Nature of the Digital Economy.....	52
K.Batirova The Importance of Dividing Companies into Public and Non-public Joint Stock Companies.....	55
Sh.Nuralieva Comparative Legal Description of the Legal Regulation of Social Investment Activities.....	57

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCESS

D.Suyunova Features of the Institution of Preliminary Court Hearing in Criminal Cases.....	60
Sh.Gofurov Categories of Mercenary and Violent Crimes Committed by Youth and Preventive Measures Carried out with Them.....	62
M.Hayitov Some Questions of Effective Organization of Prophylactic Measures of Subjects of Criminal Justice.....	64
M.Rasulov The Practices of Strengthening Anti-corruption Measures in the Banking Sector.....	67
Z.Jbrohimova Issues of Criminal Responsibility for Crimes against Family and Family Relations in the Legislation of European Countries.....	71
O. Saidov The Concept and Significance of the Transfer of Prisoners to Serve Their Sentences in the States of Their Nationality.....	74

INTERNATIONAL LEGAL RELATIONS

G.Yuldasheva Formation of the Institute of Consular Institutions of the Republic of Uzbekistan.....	78
S.Zaynieva, S.Odilova Investment Activity in Free Economic Zones and Its International and National Legal Regulation.....	82
S.Tulkinov, L.Hamraev Some Issues of the Applicability of Principles and Norms of International Law by the Courts.....	85
Sh.Ahunov Legal Issues of International Investment Disputes in Arbitration.....	87
Sh.Joldasova The Concept and Essence of the Norms of Foreign Law and References to Foreign Law.....	89
M.Mahamadhujeva Some Issues of Defining the Qualification of the Legal Nature of Virtual Property in Civil Law.....	92
A.Saydahmedov Some Comments on the Participation of the Republic of Uzbekistan in the Singapore Convention on Mediation.....	94
D.Imomalieva Current WTO Policy Realities: Reforming the Dispute Resolution System.....	97
E. Ahundjanov Personal Law of a Legal Person in Private International Law (in Reorganization and Liquidation).....	100

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Гулямов Саид Саидахарович - доктор юридических наук, профессор.

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ:

Рустамбеков Исламбек Рустамбекович - д.ю.н., профессор.
Оқюлов Омонбой - д.ю.н., профессор.
Эргашев Восит Ёкубович - к.ю.н., профессор.
Махкамов Отабек Мухтарович - д.ю.н.
Суюнова Дилбар Жолдасбаевна - д.ю.н., доц.
Ад ил ходжаева Сурайё Махкамовна - д.ю.н., профессор.
Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна - д.ю.н., профессор.
Рахимов Фахри Хайдарович - д.ю.н., профессор.
Самарходжаев Ботир Билялович - д.ю.н., профессор.
Тошев Бобокул Норқобилович - д.ю.н., профессор.
Мухамеджанов Омон Зокирович - д.ю.н., профессор.
Нарзиев Отабек Саъдиевич - доктор философии права.
Хўжаев Шохжохон Акмалжон ўгли - доктор философии права.

Для получения информации просим обращаться:

Гулямов Саид Саидахарович,
Рустамбеков Исламбек Рустамбекович
 ТГЮУ, кафедра Международное частное право.
 Республика Узбекистан, Ташкент, 100047,
 ул.Сайилгох, 35. Тел.: 233-66-36 (1073).

Электронная версия "Обзор законодательства Узбекистана" размещена на Интернет сайте:
WWW.library-tsul.uz или www.lawreview.uz

Журнал включен в список Высшей Аттестационной Комиссии Кабинета Министров Республики Узбекистан в 2013 г.

Результаты, заключения, толкования, выраженные в этом документе, принадлежат только их авторам и не отражают политики или мнения Республики Узбекистан или Ташкентского государственного юридического университета.

Опубликовано в 2021 г.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Публикация может производиться, распространяться или передаваться в какой-либо форме с разрешения Ташкентского государственного юридического университета. По вопросам воспроизведения обращаться в Ташкентский государственный юридический университет. Республика Узбекистан, Ташкент, 100047, ул. Сайилгох, 35.

ISSN 2181-8118

Ответственный секретарь: **И.Рустамбеков**
 Издательский редактор: **Н.Ниязова**
 Технический редактор: **Д.Козимов**
 Лицензия № 02-0074
 Подписано к печати - 05.03.2021 г.
 Уч. - изд. лист. - 5
 Отпечатано в типографии «IMPRESS MEDIA»
 Тираж - 100

**НАУЧНЫЙ-АНАЛИТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ**

4/ZUZU

СОДЕРЖАНИЕ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ПРАВО И УПРАВЛЕНИЕ

А.Исабаев	Вопросы ответственности и сотрудничества органов государственной власти, должностных лиц при рассмотрении обращений граждан.....	5
Б.Норматов	Правовая природа теории налогообложения.....	12
Б.Косимов	Барьеры в отношении независимости судебной власти: сравнительный анализ практики Узбекистана и США.....	17
Д.Умаров	Сущность, процедуры и механизм оценки регулирующего воздействия.....	23
В. Колесник	Оценка регулирующего воздействия в России: опыт внедрения на федеральном уровне.....	26
ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО И ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС		
С.Гулямов, И.Рустамбеков	Кибер право - как новая комплексная отрасль права.....	28
Г.Узакова	Юридическая природа земель населенных пунктов.....	34
М. Болтаев	Роль страхового случая в договорных отношениях по медицинскому страхованию.....	37
Н.Аплярова	Заключение трудового договора о дистанционной работе в электронной форме с применением электронного документооборота.....	41
Д.Нурумов	Организационно-правовой механизм оказания адвокатом юридической помощи субъектам предпринимательства в некоторых зарубежных странах.....	45
Х.Абдуллаев	Виды аудиторской деятельности в Республике Узбекистан.....	48
Э.Инамджанова	Правовая природа цифровой экономики.....	52
К.Батирова	Значимость разделения компаний на публичные и непубличные акционерные общества.....	55
Ш.Нуралиева	Сравнительно-правовая характеристика правового регулирования социальной инвестиционной деятельности.....	57

УГОЛОВНОЕ ПРАВО И УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС

Д.Суюнова	Особенности института предварительного судебного слушания по уголовным делам.....	60
Ш.Гофуров	Категории корыстно-насильственных преступлений, совершенных молодежью и профилактические меры, проводимые с ними.....	62
М.Хайитов	Некоторые вопросы эффективной организации профилактических мероприятий субъектов уголовного судопроизводства.....	64
М.Расулов	Практические аспекты усиления антикоррупционных мер в банковской сфере.....	67
З.Иброхимова	Вопросы уголовной ответственности за преступления против семьи и семейных отношений в законодательстве стран Европы.....	71
О.Саидов	Понятие и значение передачи осужденных для отбывания наказания в государства их гражданства.....	74

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Г.Юлдашева	Формирование института консульских учреждений Республики Узбекистан.....	78
С.Зайниева, С.Одилова	Инвестиционная деятельность в свободных экономических зонах и ее международное и национальное правовое регулирование.....	82
С.Тулкинов, И.Хамраев	Некоторые вопросы применения судами принципов и норм международного права.....	85
Ш.Ахунов	Правовые вопросы международных инвестиционных споров в арбитраже.....	87
Ш.Жолдасова	Понятие и сущность норм иностранного права и отсылки к иностранному праву.....	89
М.Махамадхужаева	Некоторые вопросы определения квалификации правовой природы виртуальной собственности в гражданском праве.....	92
А.Сайдахмедов	Некоторые суждения об участии Республики Узбекистан в Сингапурской конвенции о медиации.....	94
Д.Имамалиева	Нынешние реалии политики ВТО: реформирование системы разрешения споров.....	97
Э.Ахунджанов	Личный закон юридического лица в международном частном праве (при реорганизации и ликвидации).....	100

4. Приказ Минэкономразвития РФ от 31.08.2010 N 398 "Об утверждении Положения о Порядке подготовки заключений об оценке регулирующего воздействия" (Зарегистрировано в Минюсте РФ 28.09.2010 N 18566) // Доступ из справочной правовой системы «КонсультантПлюс».

5. Постановление Правительства РФ от 21 февраля 2011 г. № 94 "О внесении изменений в некоторые акты Правительства Российской Федерации" // Доступ из справочной правовой системы «КонсультантПлюс».

6. Взаимодействие Минэкономразвития России и представителей субъектов предпринимательской деятельности при подготовке заключений об оценке регулирующего воздействия (презентация) URL: <https://tdDrf.ru/ru/business/base/consultations/aareement/presentation/> (Дата обращения: 29.08.2020).

7. Приказ Министерства экономического развития РФ от 30 сентября 2011 г. N 534 "Об образовании Консультативного совета по оценке регулирующего воздействия при Министерстве экономического развития Российской Федерации" // Доступ из справочной правовой системы «КонсультантПлюс».

8. Иванова О.А. О правовом регулировании процедуры оценки регулирующего воздействия (региональный аспект) // Технологос. 2017. №3. URL: <https://cvberleninka.ru/article/n/o-pravovom-reaulirovanii-protsedury-otsenki-reauliruvuscheao-vozdevstviva-reionalnyv-aspekt> (Дата обращения: 02.09.2020)

9. Приказ Министерства экономического развития РФ от 9 ноября 2011 г. № 634 "Об утверждении Порядка проведения экспертизы нормативных правовых актов федеральных органов исполнительной власти в целях выявления в них положений, необоснованно затрудняющих ведение предпринимательской и инвестиционной деятельности" // Доступ из справочной правовой системы «КонсультантПлюс».

10. Правовые акты органов исполнительной власти: системный подход: монография / В. П. Уманская; отв. ред. Б. В. Российский. — М.: Норма, 2014. — 288 с.

11. Постановление Правительства РФ от 17.12.2012 N 1318 (ред. от 14.09.2019) "О порядке проведения федеральными органами исполнительной власти оценки регулирующего воздействия проектов нормативных правовых актов и проектов решений Евразийской экономической комиссии, а также о внесении изменений в некоторые акты Правительства Российской Федерации" // Доступ из справочной правовой системы «КонсультантПлюс».

12. Потехин В.А. Развитие взаимодействия государства и гражданского общества как условие модернизации управленческой деятельности // Власть. - 2010. - № 8. - С. 59-64.

С. Гулямов

ТДЮУ профессора юридик фанлари доктори,

И. Рустамбеков

ТДЮУ профессора юридик фанлари доктори

«КИБЕР-ҲУҚУҚ» - ЯНГИ КОМПЛЕКС ҲУҚУҚ СОҲАСИ СИФАТИДА

Аннотация: мақолада муаллифлар илмий-амалий жиҳатдан кибермакон ва унда вужудга келувчи муносабатлар, уларнинг ҳуқуқий тартибга солинишини таҳсил қилган ҳамда бундай муносабатларни ҳуқуқий таъминлаш ва тартибга солишда янги комплекс ҳуқуқ соҳаси сифатида "Кибер ҳуқуқ" вуждга келганлиги асослантиришга ҳаракат қилинган.

Калит сўзлар: кибер ҳуқуқ, интернет, интеллектуал мулк, кибермакон.

Abstract: in the article the authors scientifically and practically analyzed cyberspace and the relations arising in it, their legal regulation and tried to justify the emergence of "Cyber Law" as a new complex area of law in the legal support and regulation of such relations.

Keywords: cyber law, internet, intellectual property, cyberspace.

Аннотация: в статье авторы научно и практически проанализировали киберпространство и возникающие в нем отношения, их правовое регулирование и попытались обосновать появление «Киберправа» как новой комплексной отрасли права в правовом обеспечении и регулировании таких отношений.

Ключевые слова: киберправо, Интернет, интеллектуальная собственность, киберпространство.

Ахборот технологияларининг ривожланиши, жумладан Интернет тармоғининг кенга тарқалиши ва инсон ҳаётида ажралмас ўринга эга бўлиши, сунъий интеллеклнинг пайдо бўлганлиги ва кун сайн такомиллашуви, буларнинг натижасида янги уйбер макон шаклланиб унда шахслар ўзаро ижтимоий муносабатларга киришиб бораётганлиги мазкур муносабатларни ҳар тарафлама ҳуқуқий тартибга солиш эҳтиёжини вужудга келтирмоқда.

Ҳуқуқ фанида Интернет учун я го на концептуал парадигма ҳали-ҳануз мавжуд эмас. Бугунги кунда Интернет ходисасининг умумилмий манзараси ҳам йўқ, аммо Интернет ёрдамида яратиладиган виртуал маконнинг ҳуқуқий жиҳатларини ифодаладиган «интернет-ҳуқуқ» атамаси кўп сонли тадқиқотчилар томонидан қўлланилади. Интернет-ҳуқуқнинг И.М.Рассолов таклиф қилган «халқаро хусусий ҳуқуқ, ахборот ҳуқуқи ва бошқа ҳуқуқ соҳалари нормаларини ўзида бирлаштирган соҳалараро комплекс ҳуқуқий институт» сифатидаги концепцияси ҳаддан ташқари умумий бўлиб, у қиртуал макон ҳуқуқий концептларинингхусусиятини акс эттирмайди [1, с.4].

Ийу билан бир вақтда юридик адабиётларда интернет-ҳуқуқни ахборот ҳуқуқи билангина эмас, балки халқаро хусусий ҳуқуқ, халқаро оммавий ҳуқуқ, фуқаролик ҳуқуқи, жиноят ҳуқуқи ва бошқа ҳуқуқ соҳалари билан боғлиқ бўлган ва ўзаро алоқага киришадиган, улардан келиб чиқадиган ва айни пайтда ҳозирги замон юридик фанининг янги йўналиши ҳисобланадиган комплекс институт сифатида тизимли тадқиқ этиш муаммоси ҳали деярли тадқиқ этилмаган [1.С.4].

Бугунги кунда Интернетга берилган илмий ва ҳуқуқий баҳорларда унинг ахборот унсури устунлик қилади ва ҳозирга қадар интернет-ҳуқуқ ё ахборот ҳуқуқининг таркибий элементларидан бири сифатида қаралади, ё у билан айниёлаштирилади. Масалан, А.Тедеев ахборот ҳуқуқини «интернет ҳуқуқи» деб номлаган [2]. М.С.Дашян в и рту а л в и рту а л маконнинг ўз и та хос хусусиятларига назар ташламасдан ва уни ҳуқуқий англаб етишга берилмасдан интернет-ҳуқуқни «ахборот магистраллари ҳуқуқи» сифатида тавсифлаган [3] (асосий уртуну Интернетнинг ахборот унсурига берган). И. М. Рассолов ҳам ахборотни Интернетнинг асосий ҳуқуқий элементи сифатида кўрсатади: «Интернет-ҳуқуқ ҳозирги вақтда айнан ахборот ҳуқуқи билан айниқса самарали ўзаро алоқа қилмоқда, унинг илмий категориал аппарати ва амалий ишланмаларидан моҳирона фойдаланмоқда» [4].

Бир қатор олимлар ўз эътиборини шакланган ахборот ҳуқуқи соҳасига қаратадилар ва мазкур соҳа ахборот борасидаги ҳуқуқий муносабатлар ва технологиялар билан боғлиқ барча муносабатларни тартибга солиш масалаларини қамраб олади, деб ҳисоблайдилар.

Ахборот ҳуқуқи Интернет феноменини илмий ва ҳуқуқий англаб етишда етакчи илмий воситага айлангани тасодифий бир ҳол эмас. Интернет ахборот ресурси сифатида, кўп сонли ахборотни сақлаш ва унта ишлов беришга қодир ахборот тизими сифатида вужудга келган. Бугунги кунда Интернет борасидаги ҳуқуқий муносабатларга ўз-ўзидан ахборот ҳуқуқи нормалари қўлланилади, Интернетнинг ўзи эса ахборот тизими билан айниёлаштирилади. Масалан, Г.Л.Акопов Интернетга шундай таъриф берган: «Интернет - бутун ер қуррасида кўп сонли компьютер тармоқларини улар ўртасида ахборот айирбошлаш учун бирлаштирадиган дунёдаги энг катта компьютер тармоғи». А.А.Тедеев «ахборот ҳуқуқи» илмий фани доирасида ахборотдан анча узоқ бўлган тушунчалар - электрон иқтисодий фаолият субъектларига солиқ солиш муаммоларини ёки электрон иқтисодий фаолиятни а мал га ошириш воситалари - электрон пулларни тадқиқ этади. Г.Л.Акопов ўзининг «Ахборот ҳуқуқи» деб номланган ўқув қўлланмасида моҳият эътибори билан жиноят ҳуқуқининг тадқиқот объектлари бўлган компьютер жиноятлари - кибертерроризм ва хакерликка алоҳида бўлимни бағишлаган. И. М. Рассолов Интернет назарий муаммоларини ахборот ҳуқуқи доирасида таҳлил қилар экан, гарчи ахборот ҳуқуқи предмети жиноят ҳуқуқидан анча узоқ бўлса-да, в и рту ал маконда жиноятчиликка қарши кураш соҳасида жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг таҳлилига кенг ўрин берган.

Бизнинг назаримизда, ахборот ҳуқуқи тушунчасининг энг мукамал таърифини И.Л.Бачило тақлиф қилган: «Ахборот ҳуқуқи - ахборот фаолияти соҳасида юридик фанининг назарий қоидалари, фуқаролар, ташкилотлар, давлат ва жамиятнинг ахборот борасидаги эҳтиёжларини қондиришга қаратилган замонавий ахборот технологияларидан фойдаланиш шароитида ахборот ресурслари, ахборот тизимлари ва тармоқлари фаолияти билан боғлиқ ҳуқуқий нормалар ва муносабатлар йиғиндиси» [5].

Шуни тан олиш лозимки, ахборот ҳуқуқи соҳасида охириги илмий ишланмаларда таърифлар беришга анча оқилона ёндашилади. О.А. Городов ахборот ҳуқуқи предмети сифатида ахборотни қидириш, олиш,

узатиш, я рати ш ва тарқатишга дойр муносабатларни, шунингдек амалдаги қонун ҳужжатларида ахборот борасидаги муносабатлар маъноси юкланган ахборот билан боғлиқ муносабатларни белгилайди [6].

Ахборот ҳуқуқи ахборотга, ахборот ресурсларига, дастурлар ва дастурий таъминот, ахборот технологияларини ва кенг қўламли ахборот фаолияти комплексини ривожлантириш масалаларига дойр муаммолар тўпламини бирлаштиради.

Шу тўғрисида ҳам Интернетда ҳуқуқий муносабатларни тартибга солувчи қонун ҳужжатлари тўплами асосан Интернетда ахборот борасидаги муносабатлар - ахборот, ахборот жараёнлари, тармоқ фаолиятининг алоҳида жиҳатларини ҳуқуқий тартибга солишга қаратилган (Ўзбекистон Республикасининг «Ахборотлаштириш тўғрисида», «Телекоммуникациялар тўғрисида» ва бошқа қонунлари).

Шундай қилиб, Интернет норматив базасини бугунги кунда кўпроқ маъмурий ва молиявий ҳуқуқий муносабатларга тегишли бўлган ахборот ҳуқуқи ҳосил қилади. Мазкур вазият интернет-муносабатлар соҳасидаги воқеликни а ко эттирадими? Шунини ишонч билан айтиш мумкинки, а ко эттирмайди.

Интернет - ўта серқирра ҳодиса. Авваламбор у улкан ахборот мегаресурси. Айни вақтда, Интернет - инсоннинг меҳнат тақсимоли жараёнида алоҳида ажралиб чиққан ва даромад олишга қаратилган муайян фаолияти. Бинобарин, мазкур фаолият ҳуқуқий табиатга эга ва ҳуқуқий жиҳатдан англаб етишга муҳтож. Шу сабабли, Интернетнинг мазмун ва моҳиятини унинг техник жиҳатидан келиб чиқиб, «ахборот айирбошлаш учун мўлжалланган улкан компьютер тармоғи сифатида» эмас, балки энг аввало ҳуқуқий жиҳатдан, инсон фаолиятининг номоддий ёки, таъбир жоиз бўлса, «виртуал» технологик макони сифатида англаб етиш лозим. Мазкур фаолият аксарият ҳолларда мулккий ёки шахсий номулккий хусусият касб этади. Виртуал маконда юзага келувчи ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий муносабатларнинг барча турлари норматив тартибга солинган ташқи, моддий муҳит билан боғламасдан ҳуқуқий тартибга солиш объектив зарурати пайдо бўлади. Бинобарин, янги юридик ихтисослашув - интернет-ҳуқуқ пайдо бўлади ва унинг доирасида юриспруденция Интернетга ҳуқуқий мазмун юклашга ҳаракат қилади.

Таниқли олим И.М.Рассолов фикрига кўра, ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги муносабатларни тартибга солувчи ҳуқуқ нормалари йиғиндиси янги интернет-ҳуқуқ соҳасини ҳосил қилади [7]. Янги ҳуқуқ соҳаси белгилангач, тармоққа муносабатларни тартибга солишнинг хусусияти, мажбуриятларни бузганлик, жиноят содир этганлик учун жавобгарлик, шунингдек интернет-муносабатлар соҳасида коллизиялар ва бўшлиқларни четлаб ўтиш йўллари излаш билан боғлиқ масалалар юзага келади.

Бундан ташқари, интернет-ҳуқуқ ўзига хос хусусият касб этади - у ҳуқуқнинг бир нечта соҳаси нормаларини ўзида бирлаштиради. Америкалик ҳуқуқшунос Роберт Ж. Амброги фикрига кўра, интернет-ҳуқуқ - бу юридик амалиётнинг фаол, мослашувчан ва ҳали тўла тадқиқ этилмаган соҳаси, унинг чегарасини ҳали белгилаш керак. Ҳозирги вақтда уни ҳатто ҳуқуқ соҳаси деб айтиш ҳам қийин - у, таъбир жоиз бўлса, интеллектуал мулк, фуқаролик ҳуқуқлари ва эркинликлари, деликт, мулк, жиноят,

телекоммуникация, тижорат, халқаро савдо ҳуқуқи ва халқаро хусусий ҳуқуқ назарияси ва амалиёти унурларининг қоришмасидир [8].

Ушбу соҳанинг ҳуқуқий тартибга солиш предметини белгилаш юридик фанида анча мураккаб ва баҳсли масаладир. Профессор А.Тедеев фикрига кўра, интернет-ҳуқуқнинг ҳуқуқий тартибга солиш предмети сифатида ахборот соҳасида амалга оширилувчи электрон фаолият жараёнида шаклландиган ижтимоий муносабатлар амал қилиши лозим [9]. Интернет-ҳуқуқ соҳасининг предметини белгилаш қийин, аксарият ҳолларда у интернет-ҳуқуқ бошқа соҳаларнинг нормаларини ҳам қамраб олиши туфайли абстракт хусусият касб этади. Ҳар қандай муносабатлар ахборот билан боғлиқ бўлиши интернет-ҳуқуқ предметининг ўзига хос хусусияти ҳисобланади.

Шуни қайд эти б ўтиш муҳимки, интернет-муносабатлар соҳасида алоҳида ҳуқуқий тартибга солиш метод и мавжуд. Метод ҳуқуқий муносабат субъектлари таркибидан келиб чиқиб белгиланади, деган нуқтаи назар айниқса кенг тарқалган. Интернет-муносабатлар субъектлари таркиби анча рангбарангдир.

Интернет-ҳуқуқ назариясини кўриб чиқаётганда, биз қонун ҳужжатларини, субъект-объект категорияларини тадқиқ этиш билан бир қаторда, шуни назарда тутишимиз керакки, интернет-ҳуқуқ (ёки в и рту а л макон ҳуқуқи) замирида виртуал маконда ҳам мулк кий, ҳам шахсий номулкий бойликлар билан боғлиқ ҳолда юз а га келадиган муносабатлар ётади. Бошқача қилиб айтганда, Интернет виртуал технологик муҳит бўлиб, бу ерда одамлар бир-бирлари билан фуқаролик ҳуқуқий муносабатларига киришадилар ва унинг ҳуқуқий ҳолати тармоқца кишиларнинг муносабатлари таҳлили нуқтаи назаридан аниқланади. Бундан Интернет алоҳида ҳуқуқий макондир ва унда юз а га келувчи муносабатлар қўшимча ҳуқуқий тартибга солишни талаб қилади, деган хулоса келиб чиқади.

Ҳуқуқий муносабатларни компьютер тармоғи сифатидаги Интернет эмас, балки мазкур тармоқ билан у ёки бу тарзда боғлиқ бўлган объектларнинг ўзи юз а га келтиради. Бу объектлар ё яхши маълум (каталог бўйича сотувга қўйилган товарлар, ё юриспруденция нуқтаи назаридан кам тадқиқ этилган, аммо гайриоддий бир нарса эмас (масалан, муайян кўринишдаги ахборот ёки серверларда реклама саҳифаларини жойлаштириш бўйича хизматлар). Бунинг сабаби шундаки, Интернет компьютер тармоғи сифатида бирон-бир янги объект ёки товар яратмайди, балки уларни яратиш, жойлаштириш ва тармоқдан фойдаланувчилар ўртасида реализация қилишга имкон беради. Ғайриоддий жиҳат шундаки, Интернетда бу ҳаракатларнинг барчаси макондан ташқарида бажарилади. Виртуаллик - Интернетни сифат жиҳатидан тавсифлайдиган асосий белги ва у интернет-ҳуқуқ доирасида кўриб чиқиладиган кўп сонли ҳуқуқий ва ноҳуқуқий муаммоларни пайдо қилади.

Айни пайтда ахборот ҳуқуқи ва интернет-ҳуқуқ ўртасидаги фарқларни аниқлаб олиш керак. Ҳуқуқнинг бу икки соҳаси бир-биридан асосан ҳуқуқий тартибга солиш предметига кўра фарқ қилади. Ахборот ҳуқуқининг аксарият тадқиқотчилари фикрига кўра, ахборот ҳуқуқининг тартибга солиш предмети ахборотни қидириш, олиш, узатиш, яратиш ва тарқатишга доир муносабатлардир. Бу муносабатлар оммавий-ҳуқуқий воситалар билан тартибга солинадир.

виртуал муҳитдаги муносабатлар эса асосан хусусий ҳуқуқий хусусият касб этади. Ахборот ҳуқуқи, юқорида қайд эти б ўтилганидек, хусусий ҳуқуқ соҳасига кирмайди.

Интернет-ҳуқуқнинг тартибга солиш предмети эса фақат Интернет тармоғида яратилган виртуал маконда юз а га келадиган, ривожланидиган ва барҳам топадиган мулк кий ва шахсий номулкий неъматлар билан боғлиқ ижтимоий муносабатлардир.

Интернет-ҳуқуқ ахборот ҳуқуқидан ижтимоий муносабатларга таъсир кўрсатиш ҳуқуқий воситалари ва усуллари мажмуи сифатидаги ҳуқуқий тартибга солиш метод и билан ҳам фарқ қилади. Тадқиқотчилар ахборот ҳуқуқининг ҳуқуқий тартибга солиш методларидан бири сифатида субъектлар ҳолати бўйсиниш муносабатлари билан тавсифландиган императив методни қайд этадилар.

Интернет виртуал маконда «бўйсиниш» тушунчаси ўз маъносини йўқотади, чунки айрим ҳолларда битимларни тузишда дастур-роботлардан, яъни ҳуқуқий муносабатларга ўз-ўзидан киришиш имконини берадиган дастурий воситалардан фойдаланилади. Виртуал маконда ҳуқуқий тартибга солишнинг асосий методи интернет-муносабатларни миллий ва халқаро тартибга солиш йиғиндисидир.

Кўриб чиқилаётган ҳуқуқий фанларнинг фарқи ҳуқуқий муносабатлар субъектида ҳам кўзга ташланади. Ҳуқуқ назарияси субъектив ҳуқуқлар ва юридик мажбуриятларнинг ташувчилари бўлишга қодир шахс ёки ташкилотни ҳуқуқ субъекта деб эътироф этади. Ахборот ҳуқуқида субъект ҳар доим персонификация қилинади, у классик ҳуқуқий хусусиятларнинг барчасига эга бўлади - ҳуқуқий муносабатнинг ўзаро ҳуқуқлар ва мажбуриятларга эга иштирокчиси ҳисобланади, яъни ҳуқуқ субъекта ҳисобланади.

Интернетда ҳуқуқий аҳамиятга молик ҳар қандай ҳаракатларни амалга ошириш унинг ўзига хос хусусиятлари билан белгиланади. Бу - ноанъанавий асоснинг мавжудлиги (фақат тармоқдан фойдаланиш имкониятига эга бўлган Интернетдан фойдаланувчиларгина субъектлар бўлишлари мумкин). Шу сабабли, ахборот ҳуқуқи субъектидан фарқли ўлароқ, қуйидаги ўзига хос хусусиятларга эга бўлган жисмоний ёки юридик шахсина интернет-муносабатлар субъекти бўлиши мумкин:

- компьютер ёки бошқа техник қурилмага бўлиш (мобил телефони, смартфон, Интернетга чиқиш учун махсус қурилма билан жиҳозланган, тегишли дастурий таъминот, масалан, Windows ўрнатилган бошқа техника воситасига) эга бўлиш;
- аппарат таъминоти (модемга) эга бўлиш;
- провайдер билан Интернетга чиқиш канал и ижара шартномасини тузиш, чунки ахборот провайдерининг иштироки тармоқдан фойдаланишнинг зарурий шarti ҳисобланади;
- домен зонасида рўйхатдан ўтиш;
- шахсий логин ва паролга эга бўлиш.

Кўриб турганимиздек, интернет-ҳуқуқ субъектига қўйиладиган техник талаблар (мураккаб техника воситаларининг ва улар билан ишлаш муайян кўникмаларининг мавжудлиги) ва юридик талаблар (канални ижарага олиш) даражаси анча баланд.

Иккинчидан, ахборот ҳуқуқидан фарқли равишда, интернет-ҳуқуқда битам субъектлари ҳуқуқий ҳолатининг номуайянлиги билан тавсифланади.

Интернет виртуал макони тарафларга бир-бирининг нормал ҳуқуқ субъекти эканлигига ишонч ҳосил қилиш имконини бермайди; муайян вазиятларда битим тарафи сифатида «клон» - уйдирма ном, тахаллус, аноним ёки аббревиатура, айрим ҳолларда эса - компьютер дастури амал қилади.

Айни вақгда Фуқаролик кодексига фуқаронинг фуқаролик муомаласида ўз исмидан фойдаланиш ҳуқуқи, амалда эса - мажбурияти белгиланган; қонунда белгиланган ҳолларда ва тартибда у тахаллусдан фойдаланиши мумкин; бировнинг исмидан фойдаланишга йўл қўйилмайди. Ўз исмининг мавжудлиги ва бу билан боғлиқ бўлган мул кий ва шахсий номулкий ҳуқуқларни эгаллаш ва а мал га ошириш ҳуқуқи юридик шахе мавжудлигининг бош элементларидан биридир. Интернет тармогида битим туз ил га н ҳолда кўпинча нафақат контрагентнинг ҳуқуқи ва муомалага лаёқатлигини аниқлаш, балки уни жисмоний ёки юридик шахе сифатида таснифлаш ҳам мумкин эмас.

Интернет тармогида «исм» тушунчаси мавжуд эмас. Тармоқда субъектни идентификация қилиш унинг сайта, сервери, домени орқали амалга оширилади. Домен деганда Интернет халқаро компьютер тармоғининг доменлар зонасида жисмоний ёки юридик шахсларга тегишли бўлган ахборот ресурсларини индивидуаллаштириш учун хизмат қиладиган шартли белги тушунилади. Домен субъект, унинг ҳуқуқий хусусиятлари - муомала лаёқати ва ҳуқуқ лаёқати ҳақида бирон-бир тасаввур ҳосил қилиш имконини бермайди. Субъект битим тарафининг домени ва логинидан иборат сайтни номлар (компьютер дисплейида ифодалар) экан, унинг ҳуқуқ субъекти сифатидаги мақоми ва домен рўйхатга олинган мамлакат ҳақида ҳам, домен ва логин эгаси кимлиги - жисмоний ёки юридик шахе эканлиги ҳақида ҳам билиши мумкин эмас, чунки, биз қайд этиб ўтганимиздек, логин муайян аббревиатура сифатида ифодаланиши мумкин.

Аммо, Интернетда ишлаётган субъектни таниб олиш ва идентификация қилиш умуман мумкин эмас, деб айтиш ҳам тўғри бўлмайди. Интернетдан фойдаланувчининг компютери ўз ноёб рақамига эга бўлади ва у жойлашган манзилни замонавий техника воситалари ёрдамида аниқлаш мумкин; интернет-хизматлар провайдери бор ва у web-саҳифанинг ҳар бир сўрови ёки сервернинг график объектига дойр ахборот жамланадиган лог-файлларни қувватлайди. Лог-файлларда домен, ташриф буюрувчи қаердан келгани, ташриф санаси ва вақти, команда, сўров файли, қайси ишорат бўйича у серверга киргани, қайси браузердан ва қайси платформ ад а фойдаланаётгани ҳақида ахборот жамланади. Аммо битим тузиш учун сотувчи ҳам, сотиб олувчи ҳам ҳар сафар ўз шериги муомалага лаёқатли эканлигига ишонч ҳосил қилиш учун мазкур қимматбаҳо идентификация таомилини бажаришга қодир эмас. Шу сабабли Интернетда битим тарафларининг шерикнинг муомалага лаёқатлиги презумпцияси ҳақидаги ихтиёрий ўзаро келишуви мавжуд. Бу қоида тарафлар учун қай даражада «қулай» бўлмасин, ҳуқуқ субъекти институтига зиддир.

Фуқаролик кодексининг бошқа бир талаби - ҳуқуқий муносабатлар субъекти муайян маконда жойлашган бўлиши шарт. Ахборот тизимига у ёки бу ахборот (махфий ахборотдан ташқари) қай тарзда тушгани ахборот ҳуқуқи учун аҳамиятга эга бўлмаса, битим туз ил га н жой ҳақида маълумотларнинг йўқлиги мазкур

битим юрисдикциясининг ноаниқлиги муаммосини келтириб чиқаради.

Виртуал макон юридик аҳамиятга молик ҳодисалар ва уларнинг жойлашган ери ўртасидаги алоқани узади. Виртуаллик географик жойлашув ва интерактив хатти-ҳаракатлар устидан назорат ўрнатишга ҳаракат қилувчи давлат ҳокимияти маҳаллий органларининг ҳокимияти ўртасидаги алоқани бузади. Қонун чиқарувчиларнинг виртуал битимларда қайси ҳуқуқий тизим нормаларини қўллаш зарурлигини белгилаш йўлидаги саъй-ҳаракатлари самара бермайди. Виртуал макон ҳудудий белгиланган чегарага эга эмас. Электрон маълумотлар айирбошлаш субъектларнинг географик жойлашган манзилига боғлиқ эмас. Интернет электрон фуқаролик ҳуқуқий муносабатларининг субъектларига ўзаро алоқага киришиш имконини беради. Улар бошқа субъект турган жой ҳақида билмайдилар ва аксарият ҳолларда билишлари мумкин ҳам эмас.

Шундай қилиб, виртуал фуқаролик ҳуқуқий муносабатларининг бошқа бир ўзига хос жиҳати уларнинг чегара билмаслигидир. Виртуал макон ҳудудий чегараларга янада шаффоф тус бериш билан бир қаторда, халқаро хусусий ҳуқуқий макон кўринишидаги янги юридик майдонга айланди.

Ниҳоят, ахборот ҳуқуқининг интернет-ҳуқуқдан муҳим фарқларидан бирини биз ҳуқуқий тартибга солиш объектида кўрамиз.

Ахборот борасидаги ҳуқуқий муносабатлар объектининг айниқса кенг тарқалган концепцияси объектларнинг кўп сонлиги ва ранг-баранглигини назарда тутадиган плюралистик концепциядир. Мазкур концепция доирасида моддий ва номоддий бойликлар, маънавий ижод маҳсуллари ва ҳоказолар объект сифатида қаралади. Хусусан, кутубхоналар, фондлар, архивлар, маълумотлар банклари ахборот ҳуқуқи объектларидир.

Интернетда яратилган номоддий технологик маконда юз а га келувчи муносабатлар интернет-ҳуқуқ объекти ҳисобланади ва мазкур муносабатларнинг ҳуқуқий хусусиятлари ҳуқуқ фанида ҳали тўлиқ аниқланмаган. Шу сабабли, агар ахборот ҳуқуқи соҳасида қонун ҳужжатлари тўплами анча мукамал бўлса, интернет-ҳуқуқ соҳасида бундай вазият кузатилаётган. Интернет ҳодисаси жуда тез қонунларга айланадиган объектив қонунларнинг ҳуқуқий иерархияси ҳақидаги одатдаги тасаввурларни рад этади. Бу асосан виртуал ва моддий дунёларни фарқлаш тўғрисидаги масалага таянади, чунки қонунлар моддий дунё учун ёзилади. Интернет унга қонунчилик техникаси стандарт қоидаларини қўллаш учун кўп жиҳатдан ноқулайдир. Унинг кўпгина позициялари ижтимоий муносабатларни норматив тартибга солиш ҳақидаги одатдаги ҳуқуқий тасаввурлар билан мос келмайди. Интернет ўз табиатига кўра одатда қонун чиқарувчи ижтимоий муносабатларни тартибга солиш учун фойдаланадиган тушунчалар аппарати билан мос келмагани ва мавжуд ҳуқуқий тизимга нисбатан, унинг типологиясидан қатъи назар, «қарама-қарши концепт» бўлгани боне, қонун чиқарувчи ё интернет-ҳуқуқ муаммосини рад этади, ё уни ҳуқуқий тартибга солишга ўта эҳтиёткорлик билан ёндашади.

Интернет ўз таъсир доирасини кенгайтирар экан, ҳуқуқ фани олдида ахборот ҳуқуқи доирасида ҳал этиш мумкин бўлмаган бошқа муаммоларни кўяди. Интернет бугунги воқелиги тармоқ ахборот концепцияси иккинчи

даражали аҳамият касб эта бошлаганидан, биринчи ўринга эса Интернетдан инсон фаолиятининг интеграцияловчи воситаси сифатида фойдаланиш чиқарганидан далолат беради.

Бугунги кунда Интернет бизнесни юритиш учун мутлақо янги имкониятларни яратмоқца. Тармоқ имкониятларидан тўлақонли ва сифатли фойдаланишга қодир бўлган шахсина рақобат борасида ўз мавқеини сезиларли даражада яхшилаш имкониятига эгадир. Иқтисодий тизим тармоқ модели вужудга келган ва у юриспруденция олдига ҳуқуқ фани ва амалиётига шу кунгача маълум бўлмаган янги муаммоларни қўймоқца.

Кўрсатилган сабабларга кўра шуни қайд этиш мумкинки, ахборот ҳуқуқи концептларини интернет-ҳуқуққа татбиқ этиш ёки интернет-ҳуқуқ ўрнини ахборот ҳуқуқининг таркибий элементларидан бири сифатида белгилаш илмий нуқта назардан ҳозир асосли эмас.

Шундай қилиб, реал дунёдаги муносабатлардан фарқли ўлароқ, интернет-макондаги муносабатлар моҳияти шу билан белгиланадики, мазкур муносабатлар Интернет ёрдамида яратилган виртуал маконда юз а га келади, ривожланади ва барҳам топади.

Айни пайтда виртуал макон ўз моҳиятига кўра тегишли технологиялар ёрдамида яратилган кибернетик макондир. Шу тариқа кибермакон тушунчаси пайдо бўлади. Мазкур тушунча Интернет маконини белгилаш учун айниқса мос келади, зеро, виртуал макон нафақат Интернет маконига, балки виртуал воқелик, виртуал ўйинлар сингари ҳодисаларга ҳам қўлланилиши мумкин.

Кибермакон ҳақида гапирганда ҳудуд эмас, балки айнан макон назарда тутилади. Ҳозирги замон ҳуқуқ назариясига мувофиқ ҳудуд ер юзаси билан доим ҳам боғлиқ бўлмаса-да, аммо миллий географик чегаралар билан алоқага эга. Мазкур чегаралар, ўз навбатида, давлатларнинг ваколатларига ва судларнинг юрисдикциясига таъсир кўрсатади. Шу сабабли кибермакон - бу ҳудуд (ҳатто у аралаш халқаро-ҳуқуқий мақомга эга бўлса ҳам) деб ҳисоблаш тўғри бўлмайди. Бу ҳар қалай халқаро планетар макондир.

Кибермакон - бу Жаҳон ахборот тармоғида, шунингдек бошқа (минтақавий, таянч, идоравий, корпоратив) ахборот-коммуникация тармоқларида ахборот айланиши билан боғлиқ бўлган ижтимоий фаолият соҳаси. Афсуски, ҳозирги вақтда кибермакон ва виртуал макон тушунчаларининг "легал" ёки умумэтироф этилган таърифлари мавжуд эмас. Аммо кибермакон АҚШ Олий суди берган таърифга кўра "географик маконда жойлашмаган, лекин ҳар ким дунёнинг исталган нуқтасида Интернетдан фойдаланиш йўли билан кириши мумкин бўлган ноёб муҳит" сифатида қаралиши мумкин. Ҳуқуқ назарияси ва ахборот ҳуқуқи нуқтаи назардан кибермакон тушунчасини қуйидагича таърифлаш мумкин:

1) аниқ белгиланган мулкдорга ҳамда жисмоний ва юридик шахсларни интерактив боғлаш (коммуникация) учун хизматчиларга эга бўлмаган компьютер тармоқлари ва ахборот ресурсларининг глобал бирлашмаси; 2) инсон ўз шахсиятини намоён этиши ва мулоқот қилиши учун янги макон; ҳар қандай чегарани кесиб ўтайдиган халқаро макон; 3) бирон-бир оператор ва давлат тўла эгалик қилмайдиган ва бошқармайдиган марказлаштиришдан чиқарилган макон; 4) ҳар ким эркин ҳаракат қилиши, фикр билдириши ва ишлаши мумкин бўлган турли жинсли

(гетероген) макон (таъбир жоиз бўлса, "тафаккур ва эркинлик" макони).

Шундай қилиб, интернет-муносабатларни тартибга солишга татбиқан махсус соҳа, аниқроқ айтганда, ҳуқуқнинг комплекс соҳаси - «Кибер-ҳуқуқ» вужудга келмоқца, деб айтиш тўғри бўлади.

Ҳуқуқ соҳаси - бу ижтимоий муносабатларнинг сифат жиҳатидан ўхшаш гуруҳини тартибга солувчи алоҳида юридик нормалар йиғиндиси [10]. Н.Н.Вопленко қайд этиб ўтганидек, "ҳуқуқ соҳасининг ўзига хос белгиси шундан иборатки, ҳуқуқий нормаларнинг мазкур гуруҳи ҳуқуқнинг ягона тизим элементлари сифатидаги бошқа соҳалари билан ўзаро алоқа қилишга қодир" [11].

Айни ҳолда биз кибер-ҳуқуққа айнан ҳозирги замон ҳуқуқи соҳаси сифатида ёндашмаймиз, зеро, бу бутунлай бошқа ҳуқуқ. Аммо ҳозирги замон ҳуқуқий тизимининг умумий принциплари бу ерда ҳам қўлланилиши мумкин.

Ҳуқуқий тартибга солиш пред мети ҳуқуқ тизимида тизим яратадиган биринчи омилдир. У ҳуқуқ нормаларини соҳалар бўйича фарқлашнинг бош моддий мезони ҳисобланади, чунки у объектив мазмунга эга ва мазкур ижтимоий муносабатлар хусусияти билан белгиланади.

Ҳуқуқ назариясида ҳуқуқий бирлик пред мети деганда ижтимоий муносабатларнинг мураккаб ва серқирра категориями ўзида ифодалядиган муайян турлари тушунилади.

Н.И.Матузов ҳуқуқий тартибга солиш пред мети таркибига қуйидагиларни киритади: а) субъектлар (индивидуал ва коллектив); б) уларнинг ҳулқ-атвори, қилмишлари, ҳаракатлари; в) одамлар бир-бири билан ўзаро муносабатларга киришишлари ва ўз манфаатдорлигини намоён этишлари учун асос бўладиган атроф борлиқ объектлари (нарсалар, ҳодисалар); г) тегишли муносабатлар юзага келиши ёки барҳам топишининг бевосита сабаблари ҳисобланадиган ижтимоий фактлар (воқеалар, ҳолатлар) [12].

Кибер-ҳуқуқ таъсир кўрсатиши лозим бўлган ижтимоий муносабатларни шу нуқтаи назардан ва умумий тарзда тавсифлаш мумкин. Умуман олганда, кибер-ҳуқуққа махсус субъектлар мавжудлиги хос бўлиб, уларнинг асосийлари интернет-фойдаланувчилар, провайдерлар ва бошқа ахборот воситачилари, Интернетда ахборотни жойлаштирувчи жисмоний ва юридик шахслардир. Интернет тармоғи орқали ахборот олиш жараёнининг бошқа иштирокчилари, масалан, ўзини ўзи тартибга солувчи ташкилотлар, ички тармоқларнинг эгалари ва ҳоказола алоҳида қараб чиқилади. Шундай қилиб, бу ерда ҳозирги замон ҳуқуқида бўлмаган махсус субъектлар амал қилади.

Икки тоифа шахслар Интернетдан фойдаланишдан бевосита манфаатдор: Интернет тармоғи орқали ахборот олмақчи бўлганлар ва мазкур ахборот олинишини хоҳловчилар. Ахборотни узатиш ва олиш жараёнини таъминлайдиган провайдерлар ва ахборот борасидаги бошқа воситачилар алоҳида ўрин эгаллайди, шу сабабли улар ёрдамчи функцияларни (воситачи функцияларини) бажаради, аммо бу уларнинг аҳамиятини ва муҳимлик даражасини асло камситмайди.

Интернет тармоғида, яъни кибермаконда мавжуд бўлган ахборот интернет-ҳуқуқий тартибга солиш объекти ҳисобланади.

Ҳуқуқий тартибга солиш методларини қўллашда диспозитив ва императив методларнинг хусусиятларини ўз ичига бирлаштирган аралаш метод етакчилик қилади. У ёки бу метод қисмининг устунлиги ҳақида гапирганда, диспозитив методнинг императив методдан устунлигини қайд этиш мумкин ва бу ҳол фуқаролик ҳуқуқи, яъни хусусий ҳуқуқ принципларининг аксарияти интернет-ҳуқуққа мерос бўл и 6 ўтгани билан изоҳланади, бу интернет-муносабатларга шартномавий тус беради. Императив метод, одатда, ҳуқуқий муносабатда давлат интернет-низоларни ҳал этиш ва бошқа онлайн-муносабатлар соҳасида ўз ваколатлари билан иштирок этганда амал қилади.

Интернет-муносабатлар юзага келиши, ўзгариши ёки барҳам топишининг бевосита сабаблари ҳисобланадиган ижтимоий фактлар (воқеалар, ҳолатлар) тармоқ ичида амал қилади. Шундай қилиб, кибермаконда юзага келувчи муносабатлар ўзига хос ва мураккаб хусусият касб этади.

Шундай қилиб, ҳуқуқнинг янги комплекс соҳаси - «Кибер-ҳуқуқ» вужудга келганини ишонч билан қайд этиш мумкин. Кибер-ҳуқуқнинг ҳуқуқий тартибга солиш предметиға кибермаконда юзага келадиган ва турли ҳуқуқ соҳаларининг нормалари билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар мажмуи ёки йигиндиси киради.

Шундай қилиб, юридик фани доирасида «Кибер-ҳуқуқ»ни кибер-маконда (Интернетда) юзага келадиган ва аксарият ҳолларда фуқаролик-ҳуқуқий табиатга эга бўлган ижтимоий муносабатлар йигиндисини тартибга солувчи янги комплекс соҳа сифатида ажратиш фурсати етди.

Адабиётлар рўйхати:

1. Рассолов И.М. Право и Интернет. Теоретические проблемы. - М.: НОРМА, 2003. - С. 4.
 2. Тедеев А.А. Информационное право: Учебник. - М., 2005.
 3. Дашян М. Право информационных магистралей. Вопросы правового регулирования в сфере Интернета. - М.: Волтере Клувер, 2007.
 4. Рассолов И.М. Интернет-право. - М., 2004.
 5. Бачило И.Л. Информационное право. Учебник. - М.: Юрайт, 2013.
 6. Городов О.А. Информационное право: Учебник. - М.: Проспект, 2007.
 7. Рассолов И.М. Право и интернет: Теоретические проблемы // Центр социальных научно-информационных исследований Социальные и гуманитарные науки: Реферативный журнал. -М.: ИНИОН РАН, 2004. -№ 3. -С. 48.
 8. Ambrogi, Robert J. Chapter 12: Net Law: The Internet's Rules of the Road //The essential guide to the best (and worst) legal sites on the Web. -2nd edition. -N.Y.: ALM Publishing, 2004. - P 139. -417 p.
 9. Тедеев А.А. Предмет информационного права в условиях интернета // Республиканский НИИ интеллектуальной собственности «Информационное право»: Журнал. - М., 2006. - №3.
 10. Керимов Д.А. Философские проблемы права. - М., 1972.-С. 297.
- И.Вопленко Н.Н. Система права // Общая теория права: Курс лекций / Под ред. В.К. Бабаева. Нижний Новгород, 1993. - С. 342.

12. Матузов Н.И. Система права // Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. - М., 1997. - С. 353.